

Лушпай Л. І.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ У ДОСЛІДЖЕННЯХ БРИТАНСЬКИХ ВЧЕНИХ

У статті проаналізовано гендерні особливості когнітивних стилів дівчаток і хлопчиків шкільного віку. Доводиться, що особливості гендерної соціалізації дівчат і хлопців впливають на формування різних когнітивних стилів.

Ключові слова: гендерна ідентичність, гендерна соціалізація, когнітивний стиль.

В статье проанализированы гендерные особенности когнитивных стилей девочек и мальчиков школьного возраста. Подчеркивается, что особенности гендерной социализации девочек и мальчиков определяют формирование когнитивных стилей.

Ключевые слова: гендерная идентичность, гендерная социализация, когнитивный стиль.

In the article different gender characteristics of cognitive styles of boys and girls are analyzed. It is argued that specific features of gender socialization of girls and boys define forming of different cognitive styles.

Keywords: gender identity, gender socialisation, cognitive style.

Британські науковці напрацювали цікавий досвід у сфері досліджень гендерної соціалізації шкільної молоді, який, на нашу думку, може бути успішно використаним в українській шкільній освіті. Серед наукових досліджень, присвячених зазначеній проблематиці, слід відзначити напрацювання таких дослідників, як Л.Арчер, Н.Данкансон, Е.Кларк, А.Коффі, П.Мерфі, К.Нобл, Т.Різ, Д.Салісбері, Б.Френсіс, М.Янгер. Дослідження британських колег присвячені таким актуальним питанням гендерної соціалізації і гендерного виховання учнівської молоді, як гендерна культура учнів середніх шкіл і проблема гендерних конфліктів у середніх школах (Н.Данкансон); гендерна складова шкільного навчального плану та шкільних підручників (А.Кларк); низька академічна успішність хлопців, порівняно з дівчатами, у середній

школі (Л.Арчер, К.Нобл); аналіз гендерної складової освітніх дискурсів з точки зору феміністської педагогіки (П.Мерфі); роль учителя в процесі успішної гендерної соціалізації учнівської молоді (П.Мерфі, М.Янгер), особливості формування гендерної ідентичності учнів середніх шкіл (Л.Арчер, Д.Салісбері); формування гендерних особливостей когнітивних стилів у шкільному віці (П. Мерфі, Б. Френсіс, Дж. Хед).

Гендерна ідентичність є базовою структурою соціальної ідентичності, яка характеризує людину з точки зору її належності до чоловічої або жіночої групи, при цьому найбільш значущим є те, як людина сама себе визначає. Гендерна ідентичність – це усвідомлення себе у зв'язку з культурними визначеннями чоловічості і жіночості (маскулінності і фемінінності), а також результат процесу гендерної соціалізації. Б. Френсіс зазначає, що гендерна ідентичність конструюється по-різному в різних культурах і соціальних класах, а гендер не є категорією сталою і незмінною, але такою, що формується в соціумі через різноманітні практики людей у різних сферах суспільного життя [3, с.15-19].

Гендерна ідентичність особистості містить в собі такі компоненти, як гендерні уявлення, стереотипи, інтереси, установки поведінки. Всі ці складники гендерної ідентичності складно взаємопов'язані. В. Кравець підкреслює, що гендерна ідентичність не є однаковою для всіх чоловіків і жінок у рамках власної статі, а має багатогранний, пластичний і мінливий характер [2, с.162].

Значним напрацюванням британських вчених є, на нашу думку, визначення особливостей когнітивних стилів дівчаток і хлопчиків. Дослідження цього питання допомагає вчителям правильно будувати уроки і досягати ефективних результатів у навчанні. У 80-ті рр. ХХ ст. вчені висловлюють думку, що різниця існує не в когнітивних здібностях хлопчиків і дівчаток, а в тому, як вони використовують або застосовують свої здібності, тобто в когнітивних стилях. Гендерні особливості когнітивних стилів визначаються особливостями гендерної соціалізації дівчаток і хлопчиків [3; 4].

Дж. Хед зазначає, що потрібно диференціювати і розрізнити когнітивні здібності і когнітивні стилі. Когнітивні здібності є однополярними і вимірюються з нульової позиції (цілковита відсутність певної здібності) і до найвищого рівня (максимальний прояв певної здібності). Інша важлива характеристика когнітивних здібностей полягає в тому, що у певний віковий період існує визначений ліміт когнітивних здібностей.

Когнітивні стилі є біполярним конструктом. Ми розглядаємо два альтернативні стилі роботи, кожний з яких є цілком ефективним і прийнятним. Людей, які використовують ці стилі, ми розташовуємо в континуумі згідно з їх перевагами щодо того чи іншого стилю, тобто між цими двома полюсами, які є не чимось іншим, як способами пізнання реальності.

Говорячи про когнітивні здібності, ми вживаємо таке поняття, як “рівень здібності” [4, с.60]. Чим вищий рівень когнітивних здібностей людини, тим вище ці здібності оцінюються. Щодо когнітивних стилів ми не можемо сказати, що певний стиль є більш цінним, або правильним чи неправильним, оскільки люди можуть застосовувати різні когнітивні стилі в різних ситуаціях. Вимірювати когнітивні стилі так само, як когнітивні здібності, неможливо. Проте зв'язок між певним когнітивним стилем і певним типом особистості існує. Іншими словами, когнітивний стиль – це та стратегія, яку індивід вибудовує, розвиває і застосовує для пізнання дійсності і розв'язання проблемних ситуацій і завдань (це є робоче визначення когнітивного стилю, яке потрібно нам для подальшого аналізу особливостей когнітивних стилів дівчаток і хлопчиків).

Дж. Хед зазначає, що дівчаткам і хлопчикам властиві різні когнітивні стилі, і визначає, в чому саме полягають відмінності цих стилів. Хлопчики частіше застосовують аналітичний тип мислення. Їм також притаманно з певного масиву інформації вилучати, відбирати саме ту інформацію, яка стосується певного питання, проблеми, ситуації.

Дівчаткам більш притаманний холистичний тип мислення, який полягає в тому, що розглядається не виокремлена з ряду подібних проблема чи ситуація, а ця проблема чи ситуація в контексті, у зв'язках з іншими реаліями. Люди з холистичним типом мислення ніби “вбудовуються” у ситуацію чи проблему, пізнаючи її з середини, з глибини.

Експериментально було доведено, що хлопчикам більше властивий полнезалежний тип мислення, дівчаткам – полезалежний. Тобто аналітичному типу мислення більшою мірою властива полнезалежність, холистичному – полезалежність.

У ситуації, коли необхідно вирішити складне завдання, ситуацію, проблему, дівчатка і хлопчики будуть застосовувати різні когнітивні стилі (пізнавальні стратегії): хлопчики виокремлюють і структурують інформацію, що стосується саме цієї проблеми, дівчатка будуть мислити холистично, встановлюючи зв'язки цієї

проблеми чи ситуації в ширшому контексті. Отже, для більшості хлопців характерно "вилучати", відбирати інформацію стосовно заданої проблеми (extraction mode of thinking), для більшості дівчаток характерно "вбудовуватися" в ситуацію, проблему, пізнаючи її у різноманітності зв'язків з іншими реаліями, у ширшому контексті (embedding mode of thinking) [4, с. 62].

У тестах на множинний вибір (вибір правильної відповіді з числа декількох запропонованих), хлопчики, як правило, мають кращі результати і швидше справляються з ними, ніж дівчатка. Проте, якщо питання мають складнішу структуру і потребують більше уваги і часу на осмислення, хлопцям характерно допускати більше помилок, порівняно з дівчатами.

На уроках, як правило, хлопці активніші за дівчат, частіше піднімають руку, але не завжди знають детальну і ґрунтовну відповідь, допускають більше помилок. Дівчатка ж, навпаки, пасивніші, піднімають руку тільки тоді, коли впевнені у відповіді. Отже, активність, імпульсивність хлопців корелює з більшою кількістю помилок.

Хлопчикам більше подобаються і вони краще виконують завдання, які вимагають швидкої реакції і негайної відповіді. Їм цікаво, коли темп уроку швидкий і різні види завдань швидко змінюються. Дівчатка, навпаки, відчують дискомфорт, коли темп уроку є постійно швидким і вчитель вимагає швидкої відповіді на запитання. Тому доцільно періодично знижувати темп уроку і давати учням трохи часу обдумати і сформулювати відповідь. Така варіативність, на думку вчених, сприяє більшій залученості і хлопчиків, і дівчаток у навчальний процес, а також покращенню кількості і якості правильних відповідей.

Існують також певні відмінності у хлопчиків і дівчаток у ставленні до власних успіхів і невдач у навчанні. Хлопцям властива тенденція характеризувати успіх як власне досягнення, підкреслювати власні зусилля і власні позитивні якості, які сприяли досягненню цього успіху. Невдачі, на думку більшості хлопчиків, відбуваються переважно з вини несприятливих зовнішніх обставин або інших людей.

У дівчаток спостерігається протилежна тенденція: у невдачі (неправильна відповідь, погана оцінка) вони скоріше звинуватять себе, а успіх будуть пояснювати зовнішніми чинниками, применшуючи власну роль і власні заслуги. С. Двек зазначає, що деяким, занадто критичним до себе дівчаткам, властива "навчальна безпо-

мічність” [4, с. 61], яка проявляється в тому, що навіть добре значучи відповідь, вони бояться підняти руку і висловитися.

С. Двек, У. Девідсон, С. Нельсон вважають, що важливе значення для подолання “навчальної безпомічності” має позитивна оцінка вчителя. Вчителі переважно більше уваги приділяють оцінюванню хлопців, застосовуючи і щедру похвалу, і гостру критику. Дівчаткам дають більш нейтральні, стандартні оцінки, які не додають впевненості. Кожна оцінка повинна стосуватися особисто конкретного учня, відображаючи його досягнення, успіх або відсутність позитивних результатів. За допомогою оцінки кожен учень має точно знати і уявляти, як досягти кращих результатів [3; 4].

На думку вчених, відмінності у когнітивних стилях хлопчиків і дівчаток обумовлені особливостями сімейного виховання в ранньому віці і особливостями розвитку і виховання шкільної молоді в підлітковий період. В ранньому віці стиль спілкування матері з дитиною залежить від її статі. Р. Сміт і Д. Ллойд описали ситуацію, коли жінку просять подивитися за маленькою дитиною. Одним жінкам говорили, що ця дитина – хлопчик, іншим, що це дівчинка. Якщо дитина починала плакати, то у випадку, коли жінки думали, що це дівчинка, вони докладали більше зусиль, щоб її заспокоїти і втішити. Коли жінки думали, що плаче хлопчик, то поводитися більш стримано, наголошуючи, що хлопчики сильніші і швидше заспокоюються самі [4, с. 65].

На стадії, коли діти повзають, хлопчикам дозволяють повзати далі, тобто освоювати більший простір. Розмовляючи з донькою, мама застосовує більш довірливий тон, ніби підкреслюючи свою схожість з дівчинкою. У розмові з сином така довірливість є далеко не завжди, і мама дистанціює себе, ніби наголошуючи на відмінностях між собою і сином.

У підлітковому віці дівчатка і хлопчики є особливо чутливими до впливу гендерних стереотипів, оскільки в групі однолітків, як правило, домінуючими є уявлення про “справжнього” чоловіка чи “справжню” жінку. В підлітковому періоді дівчатка і хлопчики найменше розуміють один одного.

Також слід зазначити, що в багатьох культурах, не зважаючи на відмінності, є спільні риси, які полягають в тому, що жінки мають більше обов’язків і відповідальності у сфері сімейного життя, виховання дітей, чоловіки посідають головні позиції у публічній сфері. І тому можна зробити висновок, що характерні особливості

когнітивних стилів хлопчиків і дівчаток, які належать до різних культур і країн, в основному не будуть відрізнятися.

Таким чином, педагогам необхідно враховувати особливості когнітивних стилів дівчаток і хлопчиків у шкільному навчально-виховному процесі. Гендерно-чутлива педагогіка має поєднувати доброзичливе, підтримуюче, заохочувальне навчально-виховне середовище з об'єктивним оцінюванням діяльності учнів.

Література:

1. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие. – СПб: Питер, 2006. – 431 с.
2. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: Навч. посібник для студ. вищ. пед. закл. освіти. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
3. Francis B. Boys, Girls and Achievement: Addressing the Classroom Issues. – Florence, KY, USA: Routledge, 2000. Режим доступу: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/>
4. Murphy P. Equity in the Classroom: Towards Effective Pedagogy for Girls and Boys. – London: Falmer Press, 1996. Режим доступу: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/>